

BİLGİ NOTU

AGROEKOLOJİ

"Agroekoloji" kelimesi; tarım anlamına gelen "agro (agriculture)" ile doğa bilimi anlamına gelen "ekoloji (écologie)" kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Tarla tarımının ekoloji biliminin prensipleriyle anlaşılması ve bu bilgiyle uygulanmasıdır. Bitkisel üretimi ve hayvancılığı kapsar.

Agroekoloji kavramsal olarak ilk defa 1928'de Basil Bensen¹ tarafından kullanılmış olsa da, pratiğe dökülmesi 1980'lerde endüstriyel tarıma alternatif çözümler araştırılırken olmuştur. Rockefeller Vakfı'nın Meksika'da uyguladığı Meksika Tarım Programı'nda araştırmacı olarak çalışan Norman Borlaug²'un savaş sonrası artan gıda krizine karşı yüksek verimli bir tarım modeli ortaya atmıştır. Yeşil Devrim fikri tahıl bitkilerinin ıslahıyla başlamış, genetiği değiştirilerek ürün verimi yüksek olan yeni ırklar geliştirilmiştir. Verimin arttığının anlaşılması ile 1950'lerde Amerika'ya uygulanarak popülerlik kazanmıştır. Günümüzde hala büyük şirketler ve Devletler tarafından fonlanan endüstriyel tarım, öncelikle gelişmiş ülkelerde, 1960 sonlarında gelişmekte olan ülkelerde de tarımın sanayileşmesi ile devam etmiş olan bu süreç "Yeşil Devrim" olarak tanımlanmaktadır. 20 sene içinde Yeşil Devrim'in olumsuz etkileri görülmeye başlanması ile "agroekoloji" kavramı, adil bir gıda üretimi amacıyla öncelikle Güney Amerika'da ardından dünyanın birçok yerinde araştırılmış, uygulanmış ve geliştirilmiştir.

Agroekoloji, organik tarım, onarıcı tarım, permakültür, Fukuoka'nın tarım anlayışı³, doğal tarım veya iyi tarım uygulamaları gibi birçok kavramı içinde barındıran bilimsel bir anlayıştır. Bu şemsiye kavram ziraat, ekoloji, ekonomi, sosyoloji gibi bir çok alanın bilgisiyle üreticinin kadim bilgisinin sentezlenmesi suretiyle oluşur.

Miguel Altieri⁴ Kaliforniya'daki Berkeley Üniversitesinde alternatif bir tarım modeli olarak agroekoloji üzerine çalışmalar yaparken 1995'te agroekolojiyi geniş anlamıyla biyofizik temelli, ekosistem işleyişi hakkındaki bilgi birikimi olarak tanımlamıştır. Diğer üstünde durduğu konu ise agroekolojinin çevresel yönden zorluklar yaşanan, doğal kaynaklardan yoksun olan alanlardaki yönetimidir.

Ziraat ve ekoloji bilimlerini harmanlayan agroekoloji, ekonomik bir hareket olmasının yanında, sosyal, siyasi ve toplumsal öğeleri de içinde barındıran multidisipliner bir alandır.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarafından ilki 2014 yılında yapılan Güvenli Gıda ve Beslenme için Agroekoloji Sempozyumunda uzmanlar, agroekolojiyi oluşturan unsurlarla bir çerçeve çizmek için çalışmaya başladı. 2018'de yapılan ikinci FAO Uluslararası Agroekoloji Sempozyumunda agroekolojinin 10 unsuru belirlendi, sonrasında yapılan revizyonlar, eklemeler ve çıkartmalar ışığında son yol gösterici metne ulaşıldı.

FAO'nun 197 üyesinin kabul ettiği 10 unsur⁵ aşağıdaki gibidir:

¹ Les Mondes de l'Agroécologie, Editions Quae, 2019, pg16 – 20. Yı başı bilimsel çalışmalar 15

Basil Bensen (1881-1973) Rusya doğumlu bilim insanı, 1912'de Amerika'da ziraat mühendisliğinden mezun olduktan sonra Rusya'ya dönüp yetiştirme bitkilerin adaptasyonu üzerine çalıştı. Bolşevik Devrim'inden kaçarak tekrar Amerika'ya döndü, ardından Alaska'ya gitti, tüm süreçte tarım geliştirme alanına yoğunlaştı.

² Norman Borlaug (1914 - 2009) Cresco, Iowa, ABD'de Norveçli bir göçmen ailenin çocuğu olarak doğmuştur. Minnesota Üniversitesi'nde bitki biyolojisi öğrenimi gören Borlaug, aynı üniversitede bitki patolojisi dalında doktora derecesini aldı. Geliştirdiği tarım teknolojisiyle dünyadaki açlık sorununu yenmeyi amaçlayan Norman Borlaug Yeşil Devrim'in öncülerinden olup 1970 yılında Nobel Barış Ödülü'nü kazanmıştır. <https://www.biyografi.net.tr/norman-borlaug-kimdir/>

3

<https://zehirsizsofralar.org/fukuoka-dogal-tarim-yontemi/#:~:text=%E2%80%9CEkin%20Sap%C4%B1%20Devrimi%E2%80%9D%20adl%C4%B1%20kitab%C4%B1yla,m%C3%BCadelesi%2C%20ila%C3%A7lama%20ve%20g%C3%BCbreleme%20yap%C4%B1lmaz.>

⁴ Agroekoloji Bilim ve Politika – Peter M. Rosset – Miguel A. Altieri 2022 Nota Bene Yayınları

Miguel Altieri 1950'de Şili'de doğdu, 1979'da Florida Üniversitesi'nde entomoloji üzerine doktora yaptıktan sonra 1981'de Berkeley Üniversitesi'nde çalışmaya başlamış ve agroekoloji profesörü olmuştur.

⁵ <https://www.fao.org/agroecology/overview/overview10elements/en/>

- **Çeşitlilik:** Hem ürün çeşitliliği hem de tarım yapılırken arazinin ekosistemindeki biyolojik çeşitliliğin korunması anlaşılmalıdır.
- **Katılımcı ve paylaşımcı bilgi:** Yerel sorunlara katılımcı bir anlayışla ortak çözümler bulunması ve var olan kadim bilginin paylaşılmasıdır.
- **Farklı sistemler arasında sinerjiler oluşturulması:** Etkileşimler yaratarak, birden fazla ekosistem servisini ve üretimi destekleyerek, gıda sistemlerindeki kilit fonksiyonları iyileştirilmesidir.
- **Verimlilik:** Yaratıcı, yenilikçi pratikler ile dış kaynakları daha az kullanarak daha çok üretmektir.
- **Geri dönüşüm:** Daha çok geri dönüşüm, ekonomik maliyeti ve çevresel etkisi daha az tarımsal üretim demektir.
- **Dirençlilik:** İnsanların, toplumların ve ekosistemlerin dirençliliği, sürdürülebilir gıda ve tarım sektörü için anahtar bir kavramdır.
- **Sosyal ve insani değerler:** Kırsal yaşam alanlarını korumak, eşitlik ve sosyal refahı sağlamaktır.
- **Beslenme kültürü ve yemek gelenekleri:** Sağlıklı, çeşitli ve geleneksel beslenme alışkanlıkları gıda güvenliğini ve ekosistemlerin sağlıklı kalmasını destekler.
- **Sorumluluk sahibi yönetim modelleri:** Sürdürülebilir tarım ve gıda ancak yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde sorumluluk sahibi efektif yönetim mekanizmaları ile mümkündür.
- **Dönüsel ve dayanışma odaklı ekonomi:** Tüketici ile üretici ilişkilerini geliştiren, bağlayan sürdürülebilir bir gelişme modelidir.

Günümüzde agroekoloji, gıda egemenliğinin sağlanabilmesi⁶, toplumda sağlıklı gıdaya erişim ve adil üretim için en iyi alternatifler arasında görülmektedir. İnsan eliyle yapılan tarımın illa ki biyolojik çeşitliliği yok etmesi gerekmediğini de gösteren bu bilim, gıda tedarik zincirlerinin kısıltığı sayesinde karbon ayak izinin küçülmesi ve kaynak kullanımı ile iklim değişikliğinin etkilerinin de en aza indirilmesi için kritik bir öneme sahiptir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, yaşam hakkı gibi hakların yanında nesiller arası iklim adaletini de etkileyen tarım aktivitesinin nasıl, hangi tohum, toprak ve suyla, ne için ve ne kadar yapıldığı, hepimizi ilgilendiren bir konudur.

Endüstriyel tarım, daha istikrarlı ve ekonomik bir model olarak sunulurken baskın tarım kültürü haline gelmiştir. Peki, agroekoloji günümüz insanının ihtiyaçları için elverişli, kullanışlı bir tarım modeli midir?

Bu soruya cevap verebilmek için agroekolojinin doğaya etkisini (I), toprak ve insan sağlığı için önemi kapsamında gıdaya erişimi (II) ve bu doğrultuda agroekolojinin sosyal bilimler alanındaki gelişimini (III) incelemek gerekmektedir.

I) Agroekoloji ile Doğa Tahribatının Minimize Edilmesi

Tarımda biyolojik çeşitliliği yok etmemiz, su ve toprağı, doğal varlıkları hızla tüketmemizin yanında endüstriyel tarım ile toprağı, suyu bunun doğal sonucu olarak kendimizi zehirlemekteyiz (A) . Agroekoloji ile bu uygulamaları durdurmak mümkün olabilir (B).

A- Tarımda Biyolojik Çeşitlilik, Su ve Toprak Sağlığı Bağlamında Agroekoloji

⁶ "Gıda egemenliği" kavramı ilk defa 1996'da FAO'nun düzenlediği Roma Zirvesi sırasında sosyal bir üretici hareketi, Via Campesina tarafından kullanılmıştır. Gıda egemenliği kavramı halkların, toplumların ve ülkelerin kendi şartlarına ekolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak uygun politikalarla tarım, çalışma, balıkçılık, dıga ve orman işleri politikaları geliştirme hakkıdır. Kavram; güvenli, besin değeri yüksek, bölgenin kültürel beslenme ve üretim geleneklerine uygun, kişisel ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılayabilecek gıda ve o gıdanın üretimi hakkını kapsar.

https://www.toupie.org/Dictionnaire/Souverainete_alimentaire.htm

Her bölgenin kendine özgü bir ekosistemi vardır, bu sebeple de ekolojik tarım yöntemleri bölgeye göre değişebilmektedir. Endüstriyel tarım ise tek tiptir, doğa koşullarını, diğer canlıları, ekosistemleri yok sayar ve biyolojik çeşitliliği yok eder.

Bir köylünün, çiftçinin yaptığı tarımın, endüstriyel tarımdaki gibi bir otomasyonu yoktur. Çok daha karmaşık bir sistemin yıllardır birikmiş bilgi ile kolaylaştırılmış halidir. Tarım yaparken doğa ile bir bağ kurmak, yetiştirdiğin şeyi tanımak, bilmek, onu anlamak gerekir. Bu bakış açısı ile agroekoloji modeli, uygulanacağı alanın koşullarına göre geliştirilir ve uygulanır.

Endüstriyel tarımdaki mono kültür, biyoçeşitlilik için büyük bir tehlikedir. Ekolojik tarımda ise polikültür⁷, ara ürün, birlikte ekim gibi farklı yöntemler vardır. Bu yöntemlerle tüm ekosistem korunurken, yılın farklı zamanlarında alınan farklı mahsuller ile doğanın döngüsü, toprak ve su korunur; daha zengin besin değeri olan ürünler ortaya çıkar. Keza 2018’de gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Biyoçeşitlilik Sözleşmesi Taraflar Toplantısı COP 13’de agroekolojinin biyolojik çeşitlilik için önemi vurgulanmıştır.

Tarımda her şey tohumun toprak ile buluşması ile başlar, bu sebeple hangi tohum ve hangi toprak ile tarım yapıldığı önemli bir konudur. Endüstriyel tarımda tohumlar daha çok gübre, daha çok kimyasal ilaç gerektirdiğinden topraktaki azotu daha fazla tüketir ve buna bağlı olarak toprağın verimi azalır. Diğer taraftan, tohum çeşitliliği azaldığından ve seçilen türlerin verimini arttırmak amacıyla daha çok sulama yapıldığından, toprak fakirleşir. Endüstriyel tarım ile yok olan tohumlar geri gelmeyecek olsa da, günümüzde kalan tohumları korumak hayati bir öneme sahiptir.

Öte yandan, tarım kavramı bitkisel üretim olduğu kadar hayvancılığı da kapsar. Bu açıdan baktığımızda, ortaya çıkardığı fazla metan gazı ve hayvan yemi üretmek için harcanan su miktarı ile karbon ayak izi yüksek bir sektör olan endüstriyel hayvancılık, sürdürülebilir değildir.

Doğal varlıkların tahribi açısından da tarım politikaları çok önemlidir. Maalesef su, toprak, hava insan eliyle kirletmekte, vahşi sulama yöntemleri ile toprağın tuz dengesi bozulmaktadır. Türkiye’de su kullanımının yüzde 70’i tarım sektörü kaynaklıyken, agroekoloji ile bu oranın aşağı indirilmesi mümkün. Doğru ürün çeşitliliği, yerli tohumlar ve elbette doğru politik tercihler ile suyumuzu daha verimli kullanabiliriz, doğaya daha az zarar verebiliriz.

Tabi bir de zehirlenmeye son vermeliyiz...

B- Toprağın ve Buna Bağlı Olarak İnsanların Zehirlenmesinin Durdurulması için Agroekoloji

Birleşmiş Milletler 1992 Rio Zirvesinde 190’dan fazla ülke tarafından imzalanan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi kapsamında 2022’de 15. Taraflar Konferansı (COP15) düzenlendi. Taraf Devletler “Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi”ni imzalayarak, 2030 yılına kadar pestisit kullanımını yüzde 50 indirmeyi taahhüt ettiler. Avrupa Birliği de 2030’a kadar bu taahhüdü gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Bu sayede endüstriyel tarım pratiklerinin biyolojik çeşitlilik için oluşturduğu risk uluslararası düzeyde alınan önlemlerle azaltılmaya çalışılmaktadır.

Agroekoloji ise zararlı ilaçlar yerine doğal, doğanın döngüsüne uygun çözümler üretilmesini öngörür. Örneğin endüstriyel tarımda ekinlerinize zarar veren bir böceği pestisit ile yok edecekken, ekolojik tarım yapan bir çiftçi o böceği ya başka bir böceğin alandaki varlığını arttırarak ya da bir bitki ekme suretiyle ürüne zarar veren böceği arazinin başka bir bölümüne yönlendirebilir.

Kimyasal ilaçlar sebebiyle organik madde tüketilmekte ve toprağın canlılığını sağlayan mikro ve makro organizmalar yok olmaktadır. Üretim yaparken oluşabilecek zararları

⁷ “çoklu”tarım, arazide birden fazla bitki ile üretim yapılması

engellemek için pestisit gibi kimyasal ilaçlar yerine canlıların kendi döngüsüyle sistemler geliştirmek, aslında ekonomik olarak da daha karlı bir yoldur. Burada endüstriyel tarımda kullanılan ilaçları üreten firmalar ile insanlara ilaç üreten firmaların aynı olması, uzun yıllardan bu yana güvensizlik yaratan bir konudur.

Uzun süreli ilaç kullanımı ile hastalıkların ve zararlı böceklerin direnci de yükselmiş durumdadır. Bozulan denge sebebiyle artık daha ağır ilaçların kullanılması gerekmektedir.

Endüstriyel tarımda kullanılan ilaçlar yalnız ekinlere zarar veren böcekleri değil arazideki diğer canlılar için yararlı peygamber devesi, üreticilerin uğuru olarak bilinen uğur böceği, gibi böcekleri de yok etmektedir. Bu sebeple günümüzde bu türler üretim yapılan arazilerde eskisi kadar çok bulunamamaktadır.

Kapalı sistem hayvancılıkta hayvanlara verilen antibiyotik gibi ilaçlar, hayvanların büyümesini hızlandırmak için verilen fazla gıdalar sonrasında sofralarda önümüze gelmektedir. Doğaya verilen zarar, aslında insana verilen zarardır. Bu sebeple gıda güvenliği ve gıda egemenliği gibi konuları inceleyerek tarımın sosyal yönünden bahsetmek, kavramın hayatiliğini anlamaya faydalı olacaktır.

II) Gıdaya Erişimde Agroekolojinin Önemi

Agroekoloji, verim açısından olumlu sonuçlar verirken (A), küçük üreticinin de adil ekonomik koşullara sahip olması ile gıda egemenliğini güvence altına almaktadır (B).

A- İnsan için Verimli Bir Tarım Modeli Arayışı

Gıdaya erişim hakkını anlamak için insan ve gıda ilişkisinde kullanılan bazı kavramları tanımlamak gerek. Birleşmiş Milletlerin tercih ettiği "gıda güvenliği" kavramı ile yetiştirilen besinin insana zararlı bir içeriği olmaması ve zararlı ilaç barındırmaması gerektiğini anlamalıyız. "Gıda güvencesi" dendiğinde ise açlığa karşı, herkesin gıdaya erişim hakkı olduğunu anlamalıyız. "Gıda egemenliği" ise üretim aşaması, siyasal karar alma süreçleri ve tüm üretim mekanizmalarındaki bağımsızlığı kapsayan bir kavramdır.

2011 yılında, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin 16. oturumunda, "Agroekoloji ve Beslenme hakkı" adlı raporunu sunan Birleşmiş Milletler Raportörü Olivier De Schutter,⁸ bilimsel çalışmalar ışığında agroekolojinin tarımsal gıda üretimindeki verimi iki katına çıkarabileceğini ortaya koymuştur.

Birçok çarpıcı araştırma, agroekolojinin endüstriyel tarıma oranla daha verimli olduğunu gösteriyor. Örneğin tarım arazilerinin dörtte biri küçük üreticide olsa da dünyada tüketilen gıdanın yüzde 70'ini üretiyorlar. Bu durum endüstriyel tarımın daha verimli olduğuna dair söylentilerin aksini kanıtıyor.⁹

Diğer yandan ekonomik ve çevresel etki olarak bakıldığında küçük üreticilerde atıklar farklı şekilde kullanılıyor, dönüştürülüyor veya en kötü olasılıkla hiç bir işlem görmeden toprağa gübre olarak dönüyor. Oysa döngüsel bir pratiği olmayan endüstriyel tarım neticesinde kalan ürünler standartlara uymadığı gerekçesiyle atık oluyor ve çöpe gidiyor.

'Yeşil Devrim'den bu yana endüstriyel tarımın daha verimli olduğu, diğer alternatif tarım yöntemleriyle insanlığı doyurmanın mümkün olmadığı iddia ediliyor. Oysa ilk aşamada endüstriyel tarım verimli gözükse de, uzun vadede toprağı koruması, üretilen besinlerin besleyicilik değerlerinin daha yüksek olması, farklı ürünler yetiştirilebilmesi ile ekolojik tarım kuvvetli bir alternatiftir. İki tarım uygulaması arasında yıllardır verim karşılaştırması yapan bilimsel çalışmalar bulunmaktadır. Her ürün tipi için endüstriyel tarım ile daha çok mahsul üretildiği saptanamamıştır hatta bazı ürün guruplarında

⁸ <https://zehirsizsofralar.org/wp-content/uploads/2019/12/G%C4%B1da-hakk%C4%B1-%C3%96zel-S%C3%B6zc%C3%BCs%C3%BC-Olivier-de-Schutter%E2%80%99in-raporu.docx.pdf>

⁹ <https://grain.org/article/entries/4929-hungry-for-land-small-farmers-feed-the-world-with-less-than-a-quarter-of-all-farmland>

organik tarımın konvansiyonel tarıma göre %30'larda daha fazla verim verdiği görülmüştür¹⁰. Bu şekilde daha az finansman ile daha çok üretim yapmak mümkün. Endüstriyel tarımda alınan ilk mahsuller miktar olarak fazla olsa da yıllar geçtikçe toprağın verimsizleşmesi ile üretim azalıyor ve sonrasında bu miktarlara ulaşmak da mümkün olmuyor.

B) Gıda Egemenliğinin Güvence Altına Alınmasında Küçük Üreticinin Rolü

Hindistan, 'Yeşil Devrim'in etkilerinin en ağır yaşandığı ülkelerin başında geliyor. Mono kültür tarımın nasıl zararlar verebileceğinin ve konvansiyonel tarım ile çiftçilerin şirketlere nasıl bağımlı hale geldiğinin tipik bir örneğini oluşturuyor.

Gıda egemenliği denildiğinde hem çiftçilerin ekonomik özgürlüğü hem de güvenilir sağlıklı gıdaya erişimin güvence altına alınması anlaşılmaktadır. Herkesin gıda egemenliğinin güvence altına alınabilmesi, çiftçilerin bir tarım işçisi olmadığının hatırlanması ve üreticilerin yaşamlarını geçindirebilecek, ürünlerine yeterli bakımları sağlayabilecekleri ekonomik koşullarının sağlanabilmesi sayesinde agroekoloji modeli, günümüzde iyi bir alternatif olarak görülüyor.

Küçük aile çiftçisi ya da küçük üretici gibi kavramların uluslararası olarak kabul edilmiş bir tanımı bulunmamaktadır. Ancak her ülke kendi parametrelerine göre belirlenmiş bir tanım kullanmaktadır. Örneğin ABD'de tarımla uğraşan bir kişinin küçük üretici olarak tanımlanabilmesi için arazisinin 2 hektardan küçük olması ve şirketinin yıllık iş hacminin 250 bin \$'dan az olması gerekmektedir.

Burada üstünde durulması gereken tek bir büyük üreticinin tekel haline gelmesi değil küçük çiftçilerin çoğalarak güçlenmesinin sağlanmasıdır. Üreticilerin birleşerek güçlendiği, kendi özlüklerini koruyarak daha güçlü bir bütün oluşturdukları yöntem ise kooperatifçiliktir. Bir üreticinin mahsullerini yetiştirirken bağımsız karar alabilmesi önemlidir ancak bir köylüyü köyünden, üreticiyi yan arazisindeki üreticiden ayrı düşünmek mümkün değildir. Ayrıca çiftçilerin özel şirketlere bağımlı hale dönüşmesi, topraklarıyla olan bağlarının zayıflamasına, kendi bilgilerini unutmaya başlamalarına sebep olmaktadır.

Kooperatifleşme; bilgi alışverişi, üretim yükünün hafifletilmesi, farklı teknolojik imkanlar sağlanması, düzenli toplantılar ile daha sürdürülebilir bir üretim yöntemidir. Örneğin bir mandalina üreticisi ürünlerini ancak yaş meyve olarak x'e pazarlayabiliyorken, yedi mandalina üreticisi birikimlerini birleştirerek kooperatiflerine bir kurutma makinesi alabilir ve bu sayede yedi üretici de mandalinasını kurutarak 2x'e pazarlayabilir.

III) Agroekolojinin Sosyal Bilimler Alanındaki Gelişimi

Tarım sektörü siyasi tercihler ile şekillenmektedir (A). Diğer yandan sivil oluşumların da tarım üzerindeki etkisi yok sayılamaz (B).

A- Günümüz Politikalarında Agroekoloji

Tarımın endüstriyelleşmesinin en büyük sonuçlarından biri, köyden kente göçün artmasıdır. Bu durumun kaçınılmaz başka sonuçları da olmaktadır. Köy kültürü bozulmakta, kadim toprak bilgisi körelmekte, şehirde artan nüfus çarpık bir kentsel yapılaşmaya yol açmaktadır.

Anadolu coğrafyası binlerce yıldır tarım yapılan, hatta insanlığın tarım yaparak yerleşik hayata geçtiği ilk coğrafyadır. Ancak günümüzde endüstriyel tarım yöntemleri kullanılarak, köylünün bilgisi yok sayılmış ekolojik tarım yöntemlerinden uzaklaşmıştır. Nesilden nesile aktarılan bilgi ve deneyimden uzaklaştıkça gıda egemenliğimizi kaybetmekte, iklim değişikliğine yaklaşmaktayız.

Yeşil Devrim kapsamında Türkiye'de de yerli tohumlarımız yerine kısır tohumlar kullanılmaya başlandı, bunun kaçınılmaz bir sonucu olarak tarım ilaçlarının kullanımı arttı. Stratejik, çok su tüketen mısır gibi ürünler yetiştirilerek toprağın verimi iyice

¹⁰ Başka bir tarım mümkün mü? | Agroekoloji, yeni köylülük ve gıda egemenliği – Prof. Dr. Tayfun Özkaya – 21 aralık 2019 – Agroekolojik tarımda verim düşer mi?

düşürüldü. Sonuç olarak, geldiğimiz noktada, tarımsal ürünleri dışardan ithal eden, toprakları verimsizleşmiş ve kuraklık tehlikesi ile karşı karşıya kalan bir ülke haline geldik.

Ülkemizde kooperatiflerin güçlendirilmesini sağlayacak politikalar ile üreticinin büyük şirketler karşısında ezilmesinin önüne geçilebilir. Burada kooperatifleri de örgütleyen çatı birliklerin sisteme dahil edilmesi önemlidir. Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulmuş KöyKoop çatı birliklere örnektir. Kooperatifçilik ile agroekoloji daha geniş kitlelere yayılabilir ve kooperatifçiliğin desteklenmesi ile ekolojik tarım çalışmalarından daha hızlı sonuçlar alınabilir. Güçlü bir kooperatifçilik politikası yürüten Hollanda’nın tarımdaki gelişmişliği konuyu kanıtlar niteliktedir.

Yetersiz olsa da çeşitli uluslararası anlaşmalarda agroekolojinin teşvik edildiği görülmektedir. Örneğin Avrupa Birliği’nin Roma Anlaşması ile oluşturulup, ilk çalışmaları 1962’de başlayan, tarıma sübvansiyon ve tarımın programlanması programı, Ortak Tarım Politikası’nın, 2023 yılında güncellenecek versiyonunda, çiftçilere yapılacak maddi desteklerin %25’inde bazı ekolojik şartlara uyum koşulu getirmektedir.

Agroekolojinin endüstriyel tarım karşısında güçlenebilmesi için uluslararası mekanizmaların daha aktif olması gerekmektedir ancak yerel çözümlerin daha hızlı sonuçlar verebilmesi mümkündür. İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin “Başka bir Tarım Mümkün” vizyonu¹¹ ile kurduğu yerli tohum merkezi, az sulama gerektiren yerel tarım ürünlerinin üretiminin doğrudan daha yüksek fiyata alımı ile teşvik edilmesi, küçükbaş hayvancılığın desteklenmesi kapsamında çoban haritası çıkarılarak süt alımı yapılması, köylüye verilen pazarlama desteği ile satış garantisi sağlanması gibi yöntemler agroekolojik yerel yönetim çalışmalarına örnektir. İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kurulan Tarım Geliştirme Merkezi (İZTAM) aracılığı ile ÇKS (Çifçi Kayıt Sistemi) belgesi olan üreticilere ürün seçimi, tasarımı, pazarlaması ve son olarak satış ve ihracatı için destekler verilmektedir.¹² Bu sayede üretici büyük tekellerden bağımsız kendi ürününü yetiştirebilmekte, yerel düzeyde bölgeye uygun ürün planlamasına imkan sağlanmaktadır. Daha küçük ölçekli diğer bir örnek ise Tunceli’de belediye teşvikleriyle kurulan kooperatiftir, üreticilerin ürünlerinin yurtdışına ihraç edilmesi ile üreticinin ekonomik olarak güçlenmesini sağlanmaktadır¹³.

Türkiye’de agroekolojik politikaların devlet politikasına dönüşmesi, üreticiler için adil üretimin, tüketiciler için ise sağlıklı gıdaya adil erişimin mümkün olması anlamına gelecektir. Kamuda konu ile ilgili bilinç yaratılmalı, yöneticilere, agroekolojik yöntemlerin politikaya dönüşmesi için kamuoyu talepte bulunmalıdır.

B) Sivil Toplumda Agroekoloji

Agroekolojinin yapı taşlarından küçük üreticinin desteklenmesi için kooperatifleşmenin hayati rolünden bahsetmiştik. Ancak kooperatiflerde yönetim alanında toplumsal cinsiyet eşitliği anlamında büyük zafiyetler olduğu görülmektedir. Kadınlar toprağı iyi bilmelerine ve üretim aşamalarında aktif rol almalarına rağmen tarım politikalarının belirlenmesinde söz sahibi olamamaktadır. Oysa kadınlar üretimde nasıl aktif rol oynuyorlarsa, kooperatif yönetimleri gibi tüm karar alma mekanizmalarında ve karar alıcı pozisyonlarda yer almalıdırlar.

Sivil örgütlenmede gıda egemenliğine önemli katkılar sunan, ekofeminizm savunucusu Vandana Shiva¹⁴, Hindistan’da bu konuda önderlik eden bir kadındır. Konuyu toplumsal cinsiyet eşitliği yönüyle de değerlendiren ekoloji düşünürü, “modernleşme”, “kalkınma”

¹¹ http://skpo.izmir.bel.tr/Upload_Files/FckFiles/file/2020/WEB_SAYFASI_YESIL_SEHIR_PLAN-Turkce.pdf

¹² <https://www.izmir.bel.tr/tr/BaskaBirTarimMumkun#:~:text=%22Ba%20Bir%20Tar%20C4%B1m%20M%20C3%BCmk%20C3%BCn%22%20felsefesinin,%20konuda%20C3%BCretsiz%20dan%20C4%B1%20C5%9Fmanl%20C4%B1k%20hizmeti>

¹³ <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/tuncelinin-organik-urunleri-avrupa-ulkelerine-ihrac-ediliyor/2455653>

¹⁴ Vandana Shiva, 1951 yılında, Hindistan’da Dehradun’da dünyaya gelmiştir. Fizik bölümünde lisansını tamamladıktan sonra, bilim felsefesi alanında yüksek lisans yapmış, Kanada’da felsefe doktorasını almıştır. 20’den fazla kitabı olan yazar kadın haklarına odaklı bir çevre aktivistidir.

ve "ilerleme" kavramlarının doğanın tahribatındaki rolü üzerine güçlü eleştiriler getirmektedir.

Uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan La Via Campesina¹⁵, çiftçiden çiftçiye, üreticiden üreticiye yatay bir örgütlenmedir. Bu sosyal hareket, 81 ülkede aktif 200 milyondan fazla küçük üreticinin dahil olduğu bir oluşumdur. Gıda egemenliğinin sağlanabilmesi için agroekolojinin şart olduğunu savunmaktadırlar.

Diğer bir uluslararası kuruluş Slow Food ise bir gıda ağı olsa da, gıda egemenliği anlamında iyi, temiz, adil gıda mottosuyla agroekolojik uygulamaları desteklemektedir. Türkiye'de otuzdan fazla birliği bulunan örgüt yerel üreticilerden alınan yerel ürünlerle bir gastronomiyi hedefler.

Buğday Derneği bu alanda çalışmalar yürüten Türkiye'deki diğer bir sivil toplum örgütüdür. Güncel olarak Akdeniz Agroekoloji Kervanı projesi¹⁶ ile agroekoloji alanında çalışmalarını sürdürmektedir.

Diğer bir taraftan ülkemizde ve dünyada çeşitli gıda ağları oluşmaya başlamıştır. Bu sistem ile daha çok insanın sağlıklı gıdaya erişimi sağlanabilmektedir. Gıda ağları yerel ve kısa tedarik zincirlerinin oluşması ve dayanışma kültürünün artmasını sağlamaktadır. Tüketicilerin ve üreticilerin örgütlenmesini öngören bu sistemde, tüketicinin ihtiyaç duyduğu besinleri, ağa üye olan üreticilerden doğrudan tedarik etmesi mümkündür.

Bu model ile bölge üreticilerinin, hedef kitlenin talebine göre arzı şekillendirmesi, bunun sonucunda da gıda israfı ve üretim fazlası ürün çıkma ihtimalinin minimize edilmesi sağlanabilir. Günümüzde kapitalist sistemin bir sonucu olarak çok büyük bir gıda israfı mevcuttur. Dünyanın bir tarafında tüketilenden fazla gıda üretilirken, diğer tarafta ise insanlar açlık ile karşı karşıyadır. Bu adaletsizlik, enerji kaynaklarının kullanımında da kendini göstermekte ve iklim adaletsizliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Agroekolojinin baskın tarım kültürü olması için halkın talebinin bu yönde olması gerekmektedir. Verimlilik üzerinden yapılan algı çalışması durdurulmalı; daha taze, mineral açısından daha yüksek, koku ve tat olarak daha tatmin edici gıdalara erişimi mümkün kılan tarım yöntemleri anlatılmalıdır. Doğayla uyumlu tarım yöntemleri ile iklim değişikliğini yavaşlatmak, biyolojik çeşitliliği ve doğal varlıkları korumak mümkün olacaktır.

İnsanın evriminde önemli bir yere sahip olan tarım bilgisi, endüstriyel tarımın önünü açan "Yeşil Devrim" ile başlangıç noktasından uzaklaşmış ve doğanın gerçekliğinden kopmuştur. Ancak agroekoloji tüm bu süreci tersine çevirebilecek bir modeldir. Köylünün ve çiftçinin sahip olduğu kadim bilginin herkese kolaylıkla aktarılabilmesi ve çoğaltıp geliştirilebilmesi için gerekli imkan ve teknolojinin yaratılması, agroekoloji ile mümkündür.

Agroekolojinin gerçeğe dönüşebilmesinde üreticinin de tüketicinin de sorumluluğu bulunmaktadır. Üreticinin geleneksel yöntemleriyle üretmeye devam etmesi, bilgisini diğer çiftçilerle paylaşarak büyütmesi ve tüketicinin gerçek, adil, temiz gıdaya erişmeyi talep etmesi gerekmektedir.

Faydalanılan diğer kaynaklar:

<https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/halkin-gida-politikasi-gida-sistemimizi-donusturmek.pdf>

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1543458>

<https://www.greenpeace.org/static/planet4-turkey-stateless/2019/10/f3fddfdf-ekolojik-tar%C4%B1m-raporu-web-.pdf>

¹⁵ <https://viacampesina.org/fr/qui-sommes-nous/quest-ce-que-la-via-campesina/>

¹⁶ <https://www.bugday.org/blog/medcaravan/>

* Bilgi notunun orijinal metnine buradan ulaşabilirsiniz:

<https://altiparmakhukuk.org/blog/bilgi-notu-2023-02-agroekoloji-85>